

คุณค่าและกระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

Value and Establishing Process of Local Museum as a Community's Learning Center:
a Case Study of the Ban Khubua Miscellaneous Museum at Muang District of Ratchaburi Province

วรรณนา ศิลประเสริฐ¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาคุณค่าและกระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ในการให้การเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น 2) เพื่อศึกษาปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการก่อตั้งและการดำเนินการจัดพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนในตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำนวน 390 คน ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ ส่วนผู้ให้สัมภาษณ์ คือ ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลคูบัว และนักท่องเที่ยว เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ทั้งนี้ แบบสัมภาษณ์เป็นแบบกึ่งโครงสร้าง โดยมีคำถามที่กำหนดไว้ล่วงหน้าและมีการสอบถามข้อมูลแวดล้อมเพิ่มเติมในระหว่างการสนทนา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย พบว่า

1. คุณค่าในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวสามารถสรุปได้เป็น 3 ประการ คือ 1) คุณค่าในด้านการฟื้นฟูและธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชาวไทย-ยวน ในตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี 2) คุณค่าในด้านการเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวไทย-ยวน 3) คุณค่าในด้านการเป็นแหล่งเผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งคุณค่าเหล่านี้สะท้อนผ่านการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ซึ่งจำแนกออกได้เป็น 5 ส่วน ได้แก่ 1) สิ่งของที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาวไทย-ยวน 2) หุ่นจำลองเหตุการณ์หรือวิถีชีวิตในอดีตของบรรพบุรุษชาวไทย-ยวน 3) สิ่งของที่สะท้อนเรื่องราวประวัติศาสตร์ยุคใกล้ของท้องถิ่น 4) ศิลปวัตถุและโบราณวัตถุที่ค้นพบในท้องถิ่น และ 5) หุ่นชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดราชบุรี

การก่อตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวนั้นสืบเนื่องมาจากการฟื้นฟูศิลปะการทอผ้าตีนจกของชาวไทย-ยวน โดยที่ผู้นำคนสำคัญ คือ ดร.อุดม สมพร ปราชญ์ชาวบ้านของตำบลคูบัวที่ต้องการฟื้นฟูการทอผ้าตีนจก อันเป็นวัฒนธรรมของชาวไทย-ยวน ซึ่งหลังจากดำเนินการแล้วก็มีแนวคิดว่าจะต้องมีสถานที่สำหรับอนุรักษ์ภูมิปัญญาในด้านต่างๆ ของชาวไทย-ยวน ไม่ให้สูญหายและเป็นการแสดงกตัญญูต่อบรรพบุรุษชาวไทย-ยวนอีกทางหนึ่งด้วย จึงเกิดการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวขึ้นมา ทั้งนี้ คณะผู้จัดตั้งได้ถือหลัก “ก่อสร้างต่อเติมทีละเล็กละน้อย” อันเป็นวิถีทางแบบ “ชาวบ้าน” ซึ่งกว่าจะสำเร็จได้ต้องใช้เวลาลงถึง 18 ปี

2. ปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว มี 5 ประการ ได้แก่ 1) มีแกนนำในการก่อตั้งที่เข้มแข็ง 2) คณะผู้ดำเนินการก่อตั้งมีความตั้งใจจริง มุ่งมั่น และดำรงความมุ่งมั่นเพิ่มเติม 3) คณะผู้ดำเนินการมีความเสียสละ 4) ความโปร่งใสในการบริหารงาน 5) ความตั้งใจเพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง

3. แนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวมีข้อจำกัดในด้านพื้นที่ ซึ่งมีอยู่เพียง 1 ไร่ 2 งาน และไม่มีที่ดินเพิ่มเติมเพื่อให้สามารถขยายการดำเนินการในด้านกายภาพได้ ทำให้คณะผู้บริหารพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวกำหนดแนวทางการพัฒนาเอาไว้ 2 ประการ ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้พื้นที่ภายในอาคารบางส่วน 2) การจัดทำอุปกรณ์สำหรับจัดแสดงนิทรรศการเคลื่อนที่ซึ่งจะช่วยให้สามารถเพิ่มเติมเนื้อหาการจัดแสดงและเผยแพร่ข้อมูลความรู้ให้แก่คนภายในชุมชนและนอกชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ข้อมูลบทความ

ส่งบทความ 1 เมษายน 2557
ตอบรับ 3 กรกฎาคม 2557
เผยแพร่ออนไลน์ 15 กรกฎาคม 2557

คำสำคัญ

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
ชาวไทย - ยวน
ชาติพันธุ์ราชบุรี
Local museum
Tai-yuan
Ratchaburi ethnic

Abstract

This research has three objectives: 1) to study value and the establishment process of the museum called Ban Khubua miscellaneous museum at Muang district of Ratchaburi province as the place to learn lifestyle, culture, and local history 2) to study factors or conditions leading to the success in establishing and operating Ban Khubua miscellaneous museum at Muang district of Ratchaburi province 3) to study a guideline to develop Ban Khubua miscellaneous museum at Muang district of Ratchaburi province. The sample in this research is 390 people in Khubua sub-district, Muang district in Ratchaburi by means of Accidental Sampling

¹ นักศึกษา ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, อีเมล: wanna_sinprasert@hotmail.com

method while the interviewers are the founder of Ban Khubua miscellaneous, the supervisor of this place, the chief administrator of Khubua Sub-district Administrative Organization and travelers. The research tools in this research are questionnaire and interview. The interviews were semi-structured with predefined questions and inquiries about the environment during the discussion. The statistics used in data analysis were percentage, mean, standard deviation. The findings were as follows:

1. Value in establishing Ban Khubua miscellaneous museum. Can be summarized into three aspects: 1) the value in the restoration and maintenance of the identity of the Tai-Yuan in Khubua sub-district, Muang district Ratchaburi province 2) The value in the field is a source of knowledge and wisdom of ancestors Tai-Yuan. 3) The value in the field of dissemination of knowledge about the way of life, culture and history of local communities. These values are reflected through the exhibition in Ban Khubua miscellaneous museum which is divided in 5 parts: 1) the reflection of culture and folk wisdom of the Tai-Yuan 2) the models to express past events and lifestyle of the ancestors of the Tai-Yuan 3) the reflection of latter period of the community's history 4) art objects and antiques found in the local community and 5) models to express nationalities in Ratchaburi.

The founder of Ban Khubua miscellaneous museum is due to the revival of weaving Teenjok of Tai-Yuan. The key leader is Dr.Udom Somporn of the Philosophers, Khu Bua Jok restoration weaving a culture of the Tai-Yuan. After the operation, it is a concept that should be a place for conservative wisdom on various aspects of the Tai-Yuan. Not to be lost, and express gratitude to ancestors Tai-Yuan, another one. It was founded Ban Khubua miscellaneous museum have set up the general principles. "Construction with little by little" as a way of "folklore" which samples can be achieved over a period of up to 18 years.

2. The 5 factors or conditions that make success to the establishment and operation of Ban Khubua miscellaneous museum as aforementioned, according to the research, are: 1) strong founders 2) willful founder team on primary aim 3) sacrificial founder teams 4) the transparency in management 5) collective willingness to truly.

3. The guideline to develop Ban Khubua miscellaneous museum is limited because the superficies of this place are only 1.25 rai, no more land to extend for additional physical operation. The executive team have to set 2 guidelines, which are 1) the modification of some area of the building 2) The preparation of equipment for mobile exhibition, which will allow more content to showcase and disseminate knowledge to people within the community and outside the community more effectively.

บทนำ

แนวคิดทางการศึกษาในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของการศึกษาตลอดชีวิตโดยที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้กำหนดให้การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย และได้ให้ความหมายของคำว่า "การศึกษาตลอดชีวิต" ว่าหมายถึง "การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่อง" (ราชกิจจานุเบกษา, 2542) ทั้งนี้ ในส่วนของการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบนั้น ยังเป็นการศึกษาที่มีหลักสูตรมีเกณฑ์การวัดและประเมินผลการศึกษา แต่การศึกษาตามอัธยาศัยนี้

เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล สังคม ประสบการณ์ สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่นๆ นอกจากนี้ พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 ก็ได้วางหลักการในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ 3 ประการ ในมาตรา 6 (2) ประการแรก การเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจ และวิถีชีวิตของผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย ประการที่สอง การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีความหลากหลาย ทั้งส่วนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่วนที่นำเทคโนโลยีมาใช้ เพื่อการศึกษา และประการสุดท้าย การจัดกรอบหรือแนวทางการเรียนรู้ที่เป็นคุณประโยชน์ต่อผู้เรียน(ราชกิจจานุเบกษา, 2551)

ตามที่ภาครัฐได้ให้ความสำคัญและส่งเสริมการศึกษา

ตามอัยยาคัยนั้น ทำให้ทุกภาคส่วนของสังคมเพิ่มบทบาทในการสร้างแหล่งเรียนรู้ให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นซึ่งเป็นแหล่งการเรียนรู้วิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรมของถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์ของตนมิให้เสื่อมสูญไป ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน และยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนได้อีกด้วย สำหรับในภูมิภาคตะวันตก “จิปาะกะถันท์สถานบ้านคูบัว” นั้นนับเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีชื่อเสียง ตั้งอยู่ที่ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เปิดให้ประชาชนทั่วไปเข้าชมใน พ.ศ.2548 และได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดจิปาะกะถันท์สถานบ้านคูบัวอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552 จิปาะกะถันท์สถานบ้านคูบัวนับเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จในด้านการดำเนินการ เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน พิจารณาได้จากรางวัลที่ได้รับมาหลายรางวัล อาทิ รางวัลหมู่บ้าน OTOP Village Champion พ.ศ.2549, รางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2550, รางวัลชุมชนดีเด่นทางด้านการท่องเที่ยว เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา 8 ธันวาคม พ.ศ.2550 ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

การก่อตั้งจิปาะกะถันท์สถานบ้านคูบัวนี้ เริ่มต้นขึ้นจากความพยายามของกลุ่มชุมชนไท-ยวน ในตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรี ที่มีเชื้อสายของชาวอาณาจักรโยนก ซึ่งได้อพยพลงมาในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณที่เป็นตำบลคูบัวในปัจจุบัน ภูมิปัญญาที่สำคัญประการหนึ่งของชาวไท-ยวนก็คือ “ศิลปะการทอผ้าตีนจก” อย่างไรก็ตาม ศิลปะการทอผ้าตีนจกนี้ได้เริ่มสูญหายไปตามกาลเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ลูกหลานชาวไท-ยวน ตำบลคูบัว ได้หันไปนิยมใช้ผ้าทอสำเร็จรูปจากโรงงาน จึงยิ่งทำให้การทอผ้าตีนจกสำหรับใช้ภายในครัวเรือนเกือบจะสาบสูญไป สิ่งนี้ทำให้ผู้นำชุมชนชาวไท-ยวน ตำบลคูบัว เกิดความห่วงใยว่าศิลปะการทอผ้าตีนจกจะสูญหายไป ดังนั้น จึงเกิดความพยายามในการฟื้นฟูศิลปะการทอผ้าตีนจกของตำบลคูบัวขึ้น ตั้งแต่ พ.ศ.2517 (จิปาะกะถันท์สถานบ้านคูบัว, 2550, 10) โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ เพื่อรักษาและเชิดชูภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ รวมทั้งส่งเสริมให้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น แต่จากความพยายามนี้ ต่อมาทยอยออกไปสู่การสืบทอดความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต และภูมิปัญญาของชาวไท-ยวน รวมทั้งจัดแสดงโบราณวัตถุสมัยทวารวดีที่ขุดพบ

ในตำบลคูบัว เพื่อให้ลูกหลานชาวไท-ยวน คนในชุมชนตำบลคูบัวได้ศึกษาเรียนรู้ถึงรากเหง้าและตัวตนของตนเอง เกิดความรักความหวงแหนแผ่นดินถิ่นเกิด โดยให้ผู้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม นอกจากนี้ ยังเป็นการเผยแพร่วิถีชีวิต และภูมิปัญญาของชาวไท-ยวน ให้บุคคลทั่วไปที่มีความสนใจได้เข้ามาศึกษาทำความเข้าใจ และได้รับความรู้เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวอย่างถูกต้อง

ในสถานการณ์ปัจจุบันที่ชุมชน ท้องถิ่น ในหลายพื้นที่ของประเทศไทยมีความต้องการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน ดังนั้น องค์ความรู้เกี่ยวกับการก่อตั้ง และดำเนินการกิจการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้ประสบความสำเร็จจึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับการศึกษา เพื่อนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการจัดการ และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับการบริหารจัดการ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจิปาะกะถันท์สถานบ้านคูบัว นับเป็นตัวอย่างที่ดีของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จ และเป็นแบบอย่างให้แก่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอื่นๆ ได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณค่าและกระบวนการจัดตั้งจิปาะกะถันท์สถานบ้านคูบัว ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ในการให้การเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษาปัจจัยหรือเงื่อนไข ที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการก่อตั้ง และการดำเนินการจิปาะกะถันท์สถานบ้านคูบัว ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาจิปาะกะถันท์บ้านคูบัว ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

1. ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านคูบัว ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ประกอบด้วย 15 หมู่บ้าน จำนวน 8,900 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, 2556)
2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านคูบัว ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ประกอบด้วย 15 หมู่บ้าน จำนวน 390 คน ซึ่งได้มาโดยการใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling)

วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ การศึกษาเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการของพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว 14 คน จำแนกได้ดังนี้

1. ผู้มีส่วนร่วมในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว จำนวน 2 คน
2. เจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวจำนวน 1 คน
3. ผู้นำชุมชนของตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำนวน 1 คน
4. นักท่องเที่ยว/ผู้เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว จำนวน 10 คน

ทั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และใช้การนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์

ขอบเขตการศึกษาด้านเนื้อหา

ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี เนื้อหา จากเอกสารทางวิชาการ ตำรา วารสาร บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องเป็นส่วนประกอบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นภาพรวมของพื้นที่ (Holistic) และเชื่อถือได้ (Reliability) ในข้อมูลของภาคสนามในพื้นที่ศึกษามาวิเคราะห์ เพื่อระบุปัจจัยความสำเร็จของพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ในฐานะของการเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หมายถึง ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ เพื่อก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ตั้งแต่แนวคิด แรงแบนดาลใจ และแนวทางในการทำงาน

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หมายถึง แหล่งหรือสถานที่ซึ่งมีการเก็บรวบรวมและจัดแสดงสิ่งของ หลักฐาน อันมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นบ้านคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หมายถึง แหล่งสะสม รวบรวม และเผยแพร่ข้อมูลความรู้ ทั้งในลักษณะที่เป็นลายลักษณ์อักษร และไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและ

วิถีการดำเนินชีวิต สิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนภูมิปัญญาของคนในชุมชนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต

พิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว หมายถึง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ตั้งอยู่เลขที่ 101 หมู่ 6 ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี **ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ** หมายถึง สิ่งที่เป็นเหตุให้กิจกรรมและการดำเนินการต่างๆ ของพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี สามารถดำเนินการไปได้ด้วยดีหรือสามารถจัดปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นไปได้

คุณค่าของศิลปวัฒนธรรม หมายถึง ความรู้สึกทางด้านสุนทรียะ และผลดีที่เกิดขึ้นจากการใช้หรือมีส่วนร่วมในศิลปวัฒนธรรม

บทบาท หมายถึงหน้าที่ของศิลปวัฒนธรรมที่มีต่อเรื่องต่างๆ ตามที่กลุ่ม ชุมชน หรือสังคมกำหนดเอาไว้

แผนแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) การศึกษาใช้วิธีเชิงปริมาณในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถาม และวิธีเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถาม (Questionnaire) จำนวน 1 ฉบับ แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวในด้านการให้การศึกษา การให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชาวไทย-ยวน ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่นๆ

2. แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Protocol) คือ เป็นคำถามแบบปลายเปิดที่ได้มีการกำหนดหัวข้อไว้อย่างกว้างๆ โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และสามารถยืดหยุ่นหรือปรับปรุงคำถามได้ตลอดตามสถานการณ์ของการสัมภาษณ์ โดยมีการแบ่งกลุ่มคำถามออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการให้การเรียนรู้แก่คนในชุมชน 2) ด้านการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน 3) ด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้ 4) ด้านการพัฒนาชุมชน 5) ด้านการบริหารจัดการ

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ในการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ มีผลการวิจัยดังนี้

1. คุณค่าและกระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

สืบเนื่องจากการผลักดันให้เกิดการฟื้นฟูศิลปปะการ ทอผ้าตีนจกของชาวไท-ยวน ที่อาศัยอยู่ในตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรีของ ดร.อุดม สมพร ปรารภชาวบ้านของตำบล คูบัว ที่ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ.2517 ต่อมา ดร.อุดม สมพร ได้ ประสานงานรวบรวมกลุ่มชาวบ้านในตำบลคูบัวและพระภิกษุ สงฆ์จากวัดโฆลงสุวรรณคีรี เพื่อดำเนินการก่อตั้งสถานที่สำหรับ ใช้ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในการทอผ้าตีนจก และภูมิปัญญา วัฒนธรรมด้านอื่นๆ ของชาวไท-ยวนไว้มิให้สูญหาย นอกจากนี้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์เชิงวัฒนธรรมแล้วยังนับเป็นการเชิดชูและ แสดงออกถึงความภาคภูมิใจของลูกหลานชาวไท-ยวนที่มี ต่อบรรพบุรุษของตนอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินการ ก่อตั้งสถานที่ดังกล่าวขึ้นมานั้น มีความยากลำบากทั้งในแง่ของ การหาที่ดินมาเป็นทีก่อสร้างอาคาร และการจัดหางบประมาณ เพื่อมาดำเนินการก่อสร้าง ซึ่งในเรื่องนี้ ดร.อุดม สมพร เป็น ผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการดำเนินการประสานงานกับหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อหางบประมาณดำเนินการ จนกระทั่ง ได้รับการอนุเคราะห์ที่ดินจากเจ้าอาวาสวัดโฆลงสุวรรณคีรี เพื่อใช้ เป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารจัดแสดง และได้รับการสนับสนุนบ งบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี ทำให้สามารถ ก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของตำบลคูบัวในชื่อ “พิพิธภัณฑ์ สถานบ้านคูบัว” ขึ้นมาได้เป็นผลสำเร็จ ความพยายามโดยไม ย่อท้อของ ดร.อุดม สมพร นั้นกินระยะเวลายาวนานถึง 18 ปี เลย ที่เดียว นอกจากนี้ เมื่อพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวเริ่มเปิดดำเนินการ ใน พ.ศ.2548 ดร.อุดม สมพร และคณะกรรมการดำเนินงาน ของพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ยังต้องแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น อาทิ ความไม่เข้าใจของชาวบ้านในพื้นที่ ความไม่ไว้วางใจจากผู้นำ ชุมชนบางส่วน การขัดแย้งกันทางความคิดของผู้มีส่วนร่วมใน

การดำเนินงาน ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้ก็ได้รับการแก้ไขให้หมด สิ้นไป ทั้งยังได้พัฒนาระบบการบริหารจัดการของตัวพิพิธภัณฑ์ ท้องถิ่นให้สามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนที่มี ประสิทธิภาพ

แนวคิดสำคัญประการหนึ่งที่คณะผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ สถานบ้านคูบัวใช้ในการก่อสร้างอาคารจัดแสดงนิทรรศการก็ คือ การก่อสร้างนั้นทำให้ใช้งานได้ก่อนไม่จำเป็นต้องสำเร็จ สมบูรณ์แบบในทีเดียวแล้วจึงเปิดดำเนินการ จากนั้นจึงค่อยขยับ ขยายเพิ่มเติมทีละเล็กทีละน้อย ซึ่งหลักการนี้เป็นวิถีชีวิตความ เป็นอยู่แบบชาวบ้านโดยแท้จริง ไม่ต้องยึดติดความสมบูรณ์แบบ ตามแนวคิดของ “ฝรั่ง”

ในส่วนของคุณค่าในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้าน คูบัว สามารถสรุปได้เป็น 3 ประการ คือ 1) คุณค่าในด้านการฟื้นฟู และธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชาวไท-ยวนในตำบลคูบัว อำเภอ เมือง จังหวัดราชบุรี 2) คุณค่าในด้านการเป็นแหล่งรวบรวมองค์ ความรู้และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวไท-ยวน 3) คุณค่าในด้ านการเป็นแหล่งเผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และ ประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งคุณค่าเหล่านี้สะท้อนผ่าน การจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ซึ่งจำแนกออกได้ เป็น 5 ส่วน ได้แก่ 1) สิ่งของที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ของชาวไท-ยวน 2) หุ่นจำลองเหตุการณ์หรือวิถีชีวิตในอดีตของ บรรพบุรุษชาวไท-ยวน 3) สิ่งของที่สะท้อนเรื่องราวประวัติศาสตร์ ยุคใกล้ของท้องถิ่น 4) ศิลปวัตถุและโบราณวัตถุที่ค้นพบในท้องถิ่น และ 5) หุ่นชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดราชบุรี

นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวยังมีคุณค่าใน ด้านการให้การศึกษา การให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชาวไท-ยวน แบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ 1) ด้านการให้ การเรียนรู้แก่คนในชุมชน 2) ด้านการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน 3) ด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้ 4) ด้านการ พัฒนาชุมชน 5) ด้านการบริหารจัดการ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการสอบถามความคิดเห็นของกลุ่ม ตัวอย่างจำนวน 390 คน ซึ่งเป็นชาวบ้านในตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ปรากฏผลการวิจัย ดังนี้

1.1 ด้านการให้การเรียนรู้แก่คนในชุมชนในภาพรวม มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.13 โดยเรียง ลำดับจากมากไปน้อย คือ พิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวเป็น ศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ด้านวัฒนธรรมของชุมชน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 4.32 รองลงมาคือ พิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว เป็นแหล่งส่งเสริมความต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี

ของชาวไทยวน และประวัติความเป็นมาของชุมชนตำบลคูบัว มีค่าเฉลี่ย 4.13 และพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวเป็นแหล่งในการ สืบทอดวิถีชีวิตภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของบรรพบุรุษชาวไทย วนมิให้เสื่อมสูญไป มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ 4.07 ทั้งนี้ บทบาท ในการให้การเรียนรู้แก่คนในชุมชนพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

1.2 ด้านการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนในภาพรวม มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.14 โดยเรียง ลำดับจากมากไปน้อย คือ พิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว เป็นแหล่ง เสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 4.35 รองลงมาคือ พิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว มีส่วนในการเชิดชูภาพลักษณ์ของ ชุมชน และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน มีค่าเฉลี่ย 4.14 และพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว มีส่วนในการสร้างจิตสำนึกรัก บ้านเกิดแก่เยาวชนในชุมชน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด 4.07

1.3 ด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้ใน ภาพรวมมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.09 โดย เรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ พิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว เป็น แหล่งสร้างรายได้ในเชิงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญให้แก่ ชุมชน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 4.16 รองลงมาคือ พิพิธภัณฑ์สถาน บ้านคูบัวเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะและวัฒนธรรมที่สำคัญของ ชุมชน มีค่าเฉลี่ย 4.12 และท่านมีความภูมิใจต่อพิพิธภัณฑ์สถาน บ้านคูบัวในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ 4.04

1.4 ด้านการพัฒนาชุมชนในภาพรวมมีระดับความ คิดเห็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.96 โดยเรียงลำดับจากมาก ไปน้อย คือ พิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวมีส่วนช่วยในการสร้าง ความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 4.01 รองลงมาคือ พิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวมีส่วนช่วยในการสร้างความสามัคคี ให้แก่คนในชุมชน พิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวมีส่วนช่วยในการ ส่งเสริมแนวคิดในการพัฒนาชุมชนและพัฒนาตนเองให้แก่คนใน ชุมชนตามหลักของการพึ่งพาตนเอง และพิพิธภัณฑ์มีความ เหมาะสมเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีค่าเฉลี่ย 3.97 และพิพิธภัณฑ์ สถานบ้านคูบัวเป็นแหล่งสำหรับพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ในชุมชน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ 3.91

1.5 ด้านการบริหารจัดการในภาพรวมมีระดับความ คิดเห็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.83 โดยเรียงลำดับจากมากไป น้อย คือ ผู้ก่อตั้งมีความสามารถในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ สถานบ้านคูบัว มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 3.96 รองลงมาคือ การ

บริหารจัดการมีหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการ ดูแล พิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว มีค่าเฉลี่ย 3.83 และพิพิธภัณฑ์ สถานบ้านคูบัว มีการจัดรูปแบบของห้องจัดแสดง และวัตถุสิ่งของ ที่นำมาจัดแสดงมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ 3.77

2. ปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการก่อตั้ง และการดำเนินการพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ตำบลคูบัว อำเภอ เมือง จังหวัดราชบุรี

จากการวิจัยพบว่า เงื่อนไขหรือปัจจัยที่ก่อให้เกิดความ สำเร็จในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวมี 3 ประการ ได้แก่ 1) มีแกนนำในการก่อตั้งที่เข้มแข็ง 2) คณะผู้ดำเนินการก่อตั้งมี ความตั้งใจจริง มุ่งมั่น และดำรงความมุ่งมั่นหมายเต็ม 3) คณะผู้ดำเนินการ มีความเสียสละ

ส่วนปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการดำเนิน การพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว มี 2 ประการ ได้แก่ 1) ความ โปร่งใสในการบริหารงาน 2) ความตั้งใจเพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง

ปัญหาหลักในการดำเนินการของพิพิธภัณฑ์สถาน บ้านคูบัวมีอยู่ 2 ประการ ได้แก่

1) ประชาชนในท้องถิ่นบางส่วนเกิดความเข้าใจที่คลาด เคลื่อนในเจตนาดีของผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว

2) การไม่สามารถหาจุดสมดุลกับองค์การบริหารส่วน ตำบลคูบัวได้

อย่างไรก็ดี ปัญหาเหล่านี้ไม่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการ ดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวเท่าใดนัก เพราะปัจจัย ในเรื่องความโปร่งใส และความตั้งใจเพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริงเป็น เครื่องมือในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. แนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

พิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวมีข้อจำกัดในด้านพื้นที่ ซึ่งมี อยู่เพียง 1 ไร่ 2 งาน และไม่มีที่ดินเพิ่มเติม เพื่อให้สามารถขยาย การดำเนินการในด้านกายภาพได้ ทำให้คณะผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ สถานบ้านคูบัวกำหนดแนวทางการพัฒนาเอาไว้ 2 ประการ ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้พื้นที่ภายในอาคารบางส่วน 2) การจัดทำอุปกรณ์สำหรับจัดแสดงนิทรรศการเคลื่อนที่ ทั้งนี้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดแสดงนิทรรศการในลักษณะของ การหมุนเวียนและการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งเพิ่ม ช่องทางการเผยแพร่องค์ความรู้ให้กว้างขวาง และมีประสิทธิภาพ มากขึ้น อย่างไรก็ตาม จากการวิจัยผู้วิจัยพบข้อเสนอแนะสำหรับ ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ซึ่งจะ ได้กล่าวถึงต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาผู้วิจัยมีข้ออภิปรายในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. คุณค่าและกระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้าน

คูบัว

1.1 คุณค่าในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวสามารถสรุปได้เป็น 3 ประการ คือ 1) คุณค่าในด้านการฟื้นฟูและธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชาวไทย-ยวน ในตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี 2) คุณค่าในด้านการเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวไทย-ยวน 3) คุณค่าในด้านการเป็นแหล่งเผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น

คุณค่าเหล่านี้สะท้อนผ่านการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ซึ่งจำแนกออกได้เป็น 5 ส่วน ได้แก่ 1) สิ่งของที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาวไทย-ยวน 2) หุ่นจำลองเหตุการณ์หรือวิถีชีวิตในอดีตของบรรพบุรุษชาวไทย-ยวน 3) สิ่งของที่สะท้อนเรื่องราวประวัติศาสตร์ยุคใกล้ของท้องถิ่น 4) ศิลปวัตถุและโบราณวัตถุที่ค้นพบในท้องถิ่น และ 5) หุ่นชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดราชบุรี ซึ่งสอดคล้องกับ สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ (2532) ที่ได้กล่าวว่า การกลับไปสู่อารักขาของตนเองก็เพื่อที่จะก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นใจว่า จะไม่สูญเสียเอกลักษณ์หรือความเป็นตัวของตัวเองไปบนเส้นทางการพัฒนา นอกจากนั้นคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้านไม่ใช่อยู่ที่ เพราะเป็นการปฏิบัติต่อเนื่องกันมาเท่านั้น แต่อยู่ที่คุณค่าทางด้านจิตใจ ความรู้สึกที่เราเรียกว่าพลังศีลธรรม วัฒนธรรมพื้นบ้านมีคุณค่าทางศีลธรรมมีค่าทางจิตวิญญาณสำหรับคนไทย สิ่งนี้จะนำไปสู่การรวมกลุ่ม ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศโดยรวมด้วยวัฒนธรรมที่มีส่วนที่มองเห็น (วัฒนธรรมที่เป็นองค์วัตถุ) และส่วนที่มองไม่เห็น (วัฒนธรรมที่เป็นองค์ความเชื่อหรือคุณค่า) ส่วนที่มองเห็น เช่น การแต่งตัว การแสดง การฟ้อนรำทำเพลง เครื่องถ้วยโอโหมง เครื่องเย็บปักถักร้อย การวาดเขียน สถาปัตยกรรม พิธีกรรม และพิธีการ ตลอดจนรูปแบบของการทำมาหากินและการร่วมกันต่างๆ ส่วนที่มองไม่เห็นก็คือเรื่องของคนคิดอย่างไรกับธรรมชาติ กับสังคมและกับตัวเอง ซึ่งเรียกว่า “คุณค่า” และตัวคุณค่านี้อาจเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม

1.2 กระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวเป็นเรื่องที่สืบเนื่องมาจากการฟื้นฟูศิลปการทอผ้าตีนจกของชาวไทย-ยวน ที่อาศัยอยู่ในตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ซึ่ง

หลังจากสามารถฟื้นฟูให้คนชุมชนกลับมาทอผ้าตีนจกทั้งสำหรับใช้สอยภายในครอบครัวและจำหน่ายเพื่อหารายได้แล้ว ก็ต้องการก่อตั้งสถานที่สำหรับเก็บรักษาองค์ความรู้ให้สูญหาย ประเด็นนี้สอดคล้องกับ จิระโชค วีระชัย (2540) ซึ่งกล่าวว่า จุดประสงค์ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบัน คือ การเก็บรักษาการศึกษาหาความรู้ และการจัดแสดงนิทรรศการวัตถุทางวัฒนธรรม เพื่อสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในกาลเวลา และสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน พิพิธภัณฑ์ถือเป็นแหล่งการศึกษาที่มีประโยชน์ต่อคนที่ไม่รู้หนังสือ เนื่องจากสามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ โดยแนวคิดนี้ต่อมาได้รับการปรับปรุงเพิ่มเติม ในส่วนที่เป็นการอนุรักษ์และเชิดชูภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวไทย-ยวน เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุคคลที่อีกส่วนหนึ่งด้วย อย่างไรก็ตาม กระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวนี้ ใช้เวลายาวนานกว่าจะประสบความสำเร็จได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี หากนับตั้งแต่ ดร.อุดม สมพร ดำริจะก่อตั้งขึ้นก็ใช้ระยะเวลาถึง 18 ปี และในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวนี้ แม้ว่าจะจัดตั้งได้สำเร็จ แต่ก็มีได้สำเร็จโดยสมบูรณ์แบบ ทั้งนี้ คณะผู้จัดตั้งได้ถือหลัก “ก่อสร้างต่อเติมทีละเล็กละน้อย” โดยไม่จำเป็นที่จะต้องจัดทำให้สำเร็จสมบูรณ์แบบในคราวเดียว อันเป็นวิถีทางแบบ “ชาวบ้าน” ซึ่งสอดคล้องกับศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (2539) ที่ได้นำเสนอขั้นตอนการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นว่าควรมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้ 1) ท้องถิ่นเป็นผู้ริเริ่ม จัดทำ และดำเนินการ กล่าวคือ ความต้องการในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ ควรจะต้องเกิดจากความต้องการ หรือเกิดจากการริเริ่มในท้องถิ่น บางแห่งอาจมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยเหลือบ้าง แต่ชาวบ้านจะต้องทำหน้าที่ในการจัดการ ดูแลรักษา และดำเนินการเอง 2) เนื้อหาที่นำเสนอ เป็นเรื่องราวของชุมชนในด้านต่างๆ อันได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน การทำมาหากิน ศาสนา และความเชื่อ ตลอดจนความสัมพันธ์ภายในชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นสำคัญ 3) มีความหลากหลาย พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแต่ละที่จะมีลักษณะพิเศษเฉพาะ อันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม 4) เน้นความเรียบง่ายแต่มีความหมายต่อชุมชนวัตถุที่นำมาจัดแสดงมีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ ไม่จำเป็นจะต้องเป็นของมีค่า อาจจะเป็นศิลปวัตถุทางศาสนาที่ทางวัดเก็บรวบรวมไว้หรือศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในท้องถิ่น 5) เนื้อหาการจัดแสดงจะต้องแสดงถึงเอกลักษณ์ในท้องถิ่น และเห็นด้วยกับการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน โดยจะต้องใช้อย่างเหมาะสม

สอดคล้องกับเนื้อหาที่จัดแสดงเป็นสำคัญ จากการที่นักวิชาการต่างๆ ได้กล่าวถึงรูปแบบและเนื้อหาของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นดังกล่าวมาแล้วข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การจัดการในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอาจจะไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบเฉพาะ แบบไหนอย่างไรก็ได้ ถ้าให้ความหมายในเรื่องรายนครบถ้วน

2. ปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการก่อตั้งและการดำเนินการ

จากการวิจัยพบว่า เงื่อนไขหรือปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว มี 3 ประการ ได้แก่ 1) มีแกนนำในการก่อตั้งที่เข้มแข็ง 2) คณะผู้ดำเนินการก่อตั้งมีความตั้งใจจริง มุ่งมั่น และดำรงความมุ่งหมายเดิม 3) คณะผู้ดำเนินการมีความเสียสละ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ นันทนา ศิริทรัพย์ (2556) ซึ่งระบุว่า ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จมี 3 ประการ ได้แก่ 1) ผู้บริหาร มีความมุ่งมั่น จริงจัง และต่อเนื่อง ให้ความร่วมมือ และสนับสนุนทรัพยากรดำเนินงาน 2) บุคลากร เสียสละเวลา รับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมอย่างครบถ้วน เปิดใจและแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) การติดตามและปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

ส่วนปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินการพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว มี 2 ประการ ได้แก่ 1) ความโปร่งใสในการบริหารงาน 2) ความตั้งใจเพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิณวลี อังศุพันธุ์ (2551) ที่กล่าวว่า การบริหารจัดการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนับเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินงาน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ทั้งนี้ องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย พบว่า ในการดูแลรักษา ซ่อมแซมและการจัดกิจกรรมต่างๆ ผู้มีส่วนสำคัญ คือ ชุมชนในท้องถิ่น โดยมีผู้บริหารที่มีความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินงาน จัดระบบบริหารจัดการและแบ่งหน้าที่รับผิดชอบตามความสามารถ มีระบบระเบียบ มีการประเมินผล และมีงบประมาณสนับสนุน จึงทำให้ดำเนินการไปด้วยความราบรื่น ประโยชน์ที่สังคมได้รับ คือ เกิดความรัก ความซาบซึ้ง และเห็นคุณค่าของท้องถิ่น ในส่วนของดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ จึงต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ในการบริหารและการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ให้สามารถทำหน้าที่ดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรม ภายใต้อิทธิพลของท้องถิ่นได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

3. แนวทางการพัฒนา

พิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวมีข้อจำกัดในด้านพื้นที่ ซึ่งมี

อยู่เพียง 1 ไร่ 2 งาน และไม่มีที่ดินเพิ่มเติม เพื่อให้สามารถขยายการดำเนินการในด้านกายภาพได้ ทำให้คณะผู้บริหารพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวกำหนดแนวทางการพัฒนาเอาไว้ 2 ประการ ได้แก่

1) การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้พื้นที่ภายในอาคารบางส่วน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523) ที่กล่าวว่า การพัฒนาทุกอย่างจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก่อนแล้ว จะต้องมียุทธศาสตร์หรือลักษณะอื่นเข้ามาผสมจึงจะเรียกการเปลี่ยนแปลงนั้นว่า “การพัฒนา” ลักษณะที่เพิ่มเข้ามานั้นที่สำคัญคือ ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่กำหนดไว้ล่วงหน้า

2) การจัดทำอุปกรณ์สำหรับจัดแสดงนิทรรศการเคลื่อนที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มนูญญา นวลศรี (2552) ที่ระบุว่า ควรมีการจัดกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ ควรมีการจัดนิทรรศการทั้งถาวรและชั่วคราว ควรมีการจัดกิจกรรมภาคสนาม ควรมีกิจกรรมหลักที่เป็นจุดเด่น และควรมีกิจกรรมเสริมเพิ่มเติม ควรมีกิจกรรมตามความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย ควรจัดทำสื่อประเภทต่างๆ เพื่อเผยแพร่ความรู้ เพื่อมุ่งให้ประโยชน์ต่อชุมชน

อย่างไรก็ดี จากการวิจัยพบว่า ในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวต่อไปในอนาคตนั้น คณะกรรมการดำเนินการพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ควรเพิ่มเติมการดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้

1) สำรวจความต้องการหรือความคาดหวังจากประชาชนในตำบลคูบัวว่า พวกเขาต้องการเห็นบทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวในอนาคตเป็นไปในทิศทางอย่างไร เพื่อนำมาเป็นปัจจัยในการพัฒนางานต่อไปในอนาคต

2) ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพิ่มขึ้น เช่น กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ องค์กรภาคเอกชน เพื่อขอรับการสนับสนุนในด้านต่างๆ เพิ่มเติม

3) เร่งทำความเข้าใจกับองค์การบริหารส่วนตำบลคูบัว เพื่อหาจุดสมจุดร่วมกัน เพื่อให้้องค์การบริหารส่วนตำบลคูบัวเข้ามาช่วยเป็นแรงผลักดันการดำเนินการของพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวอีกแรงหนึ่ง

4. แนวทางการดำเนินการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้ประสบผลสำเร็จในฐานะศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน

จากการศึกษาพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ผู้วิจัยพบว่า มีแนวทางในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้ประสบผลสำเร็จในฐานะศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนที่ท้องถิ่นอื่นๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

1) ช่วงการก่อตั้ง ปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ

คือ จะต้องมีความรู้หรือแก่นนำในการก่อตั้ง ซึ่งมีคุณสมบัติสำคัญ ได้แก่ มีความเสียสละอย่างแท้จริง มีความตั้งใจ/ปณิธานในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่แน่นอน สามารถติดต่อประสานงานกับองค์กรภายนอกได้ดี และมีความเอาใจใส่ในกิจการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งหากมีบุคคลที่มีลักษณะเช่นนี้เป็นแก่นนำในการจัดตั้งแล้ว พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นก็มีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จสูง

2) ช่วงการดำเนินการ ปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ คือ ต้องมีวิธีการดำเนินการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เหมาะสม โดยการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องจัดทำสำเร็จสมบูรณ์แบบในคราวเดียว เนื่องจากวิธีการดังกล่าวมักจะสร้างให้เกิดข้อจำกัดในด้านงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ ทำให้มีแนวโน้มที่จะต้องล้มเลิกโครงการไปในที่สุด สำหรับแนวทางที่มีประสิทธิภาพมากกว่า คือ การจัดตั้งหรือก่อสร้างในส่วนหลักหรือส่วนที่จำเป็นก่อน ส่วนรายละเอียดลำดับรองหรือเนื้อหาที่ยังไม่สามารถดำเนินการได้ทันทีในปัจจุบัน สามารถใช้วิธีการก่อสร้างต่อเติม เพิ่มเติม ปรับปรุงที่ละเล็กที่ละน้อยเป็นระยะอย่างต่อเนื่องได้ ซึ่งวิธีการเช่นนี้จะก่อให้เกิดความยั่งยืนกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมากกว่า

3) ช่วงการพัฒนา ปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ คือ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะต้องทำการวิเคราะห์ข้อจำกัดของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นว่ามีข้อจำกัดในด้านใดเป็นสำคัญ เพื่อจะได้สามารถคิดหาวิธีการสำหรับกรณีของพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว มีข้อจำกัดสำคัญในด้านพื้นที่ที่มีจำกัด และไม่สามารถขยายพื้นที่ของอาคารจัดแสดงออกไปได้ จึงได้วางแนวทางแก้ไขและพัฒนาเอาไว้ด้วยการปรับเปลี่ยนพื้นที่การจัดแสดงภายในอาคารบางส่วน เพื่อจัดแสดงเนื้อหาใหม่ๆ และดำเนินการพัฒนาไปสู่การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ ทั้งนี้ ในส่วนของเนื้อหาที่จัดแสดงก็สามารถทยอยปรับเปลี่ยนที่ละเล็กที่ละน้อยได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับการดำเนินการวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแห่งอื่นที่ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกัน เพื่อเป็นการตรวจสอบปัจจัยความสำเร็จข้ามพื้นที่
2. ควรศึกษาถึงความต้องการของประชาชนเกี่ยวกับ

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือความคาดหวังของประชาชนในท้องถิ่น เปรียบเทียบกับการดำเนินการในปัจจุบันของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในอนาคตต่อไป

3. ควรศึกษาถึงประเด็นอื่นๆ เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพิ่มเติม อาทิ ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หรือรูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ชุมชนต้องการ เป็นต้น

4. ควรศึกษาเกี่ยวกับนโยบายด้านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของหน่วยงานภาครัฐ เช่น ความต้องการในการสนับสนุน หรือส่งเสริมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- จิปาละภัณฑสถานบ้านคูบัว. (2550). *จิปาละภัณฑสถานบ้านคูบัว* [แผ่นพับ]. ราชบุรี: จิปาละภัณฑ.
- จิรัช วิระชัย. (2540). *มิติทางวัฒนธรรมในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น*. เอกสารการประชุมการอบรมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- นันทนา ศิริทรัพย์. (2556). *เกณฑ์ EdPEX กับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา*. เอกสารประกอบการอบรมประกันคุณภาพการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542. (2542). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 116 ตอนที่ 74ก. หน้า 5-6.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551. (2551). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 125 ตอนที่ 41ก. หน้า 3.
- พิณวลี อังศุพันธุ์. (2551). *การจัดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- มัญญา นวลศรี. (2552). *แนวทางในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กรุงเทพมหานครให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาจากระบบโรงเรียน. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2530). *พิพิธภัณฑ์กับการศึกษานอกระบบ*. วารสารเมืองโบราณ, 13(3), 10-12.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2539). *พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย*. เอกสารการประชุมการอบรมทางวิชาการ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2523). *การพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์. (2532). *วัฒนธรรมกับการเสริมสร้างสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- องค์การบริหารส่วนตำบล. (2556). *แหล่งที่มาของข้อมูลหมู่บ้าน*. สืบค้นจาก http://www.kubua.go.th/default.php?include_modules=PB_plc_person&modules=fckeditor&fck_id=21&view_id=121&orderby=1